

הקשר בין המיצב הסוציו-אקונומי של האזור
בו נמצא מעון-היום ומשתנים דמוגרפיים של
הורי הילדים המתחנכים במעון לבין איכות
המעון

אורי לוי

תשע"ו

רמת-גן

עבודה זו נעשתה בהדרכתה של ד"ר אסתר עדי-יפה,
בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר אילן

תקציר

בעשורים האחרונים חלה עליה משמעותית במספרם של התינוקות והפעוטות הנשלחים להתחנך במסגרות חינוכיות לגיל הרך כדוגמת מעונות-היום הציבוריים, וזאת בשל שינויים כלכליים וחברתיים אשר הובילו לעלייה במספר המשפחות בהן שני בני הזוג עובדים. הספרות המחקרית עסקה תמיד בקשר שבין איכות הטיפול אותו מקבל הילד על ידי המטפל העיקרי לבין התפתחותו, אלא שעם העליה במספר המשפחות בהן יוצאים שני בני הזוג לעבודה ומוסרים את ילדם לטיפול חלופי - חלה עליה גם במספר המחקרים המתמקדים בהשפעות הטיפול החלופי (לרבות מעון-היום) על הילד והתפתחותו. מחקרים אלו מצאו קשרים בין איכות מעון היום לבין התפתחותו הרגשית והקוגניטיבית של הילד וכן להתנהגותו. כמו כן, בדקו מחקרים את הקשר בין המיצב סוציו-אקונומי של הילד ומשפחתו לבין התפתחותו הקוגניטיבית והרגשית, וגם כאן נמצאו קשרים חיוביים. אולם, טרם נחקר הקשר בין המיצב הסוציו-אקונומי של האזור בו ממוקם מעון היום ומשתנים דמוגרפיים של ההורים לבין איכות מעון-היום כאשר המאפיינים המבניים של המעונות היו דומים – ומכאן חדשנותו של מחקר זה.

במחקר השתתפו 37 מעונות יום מאזור המרכז אשר נדגמו באופן אקראי כמדגם נוחות (36 מהם הינם ציבוריים ואחד משתייך לזרם החינוך הקיבוצי), כאשר שניים מהמעונות היו מעונות "רב תכליתיים" (מעונות יום הממוקמים בשכונות מצוקה, פועלים בין השעות 07:00-19:00 וניתנת בהם עדיפות ברישום לילדים המטופלים בידי גורמי הרווחה). מרבית המשתנים בהם נעשה שימוש בעבודה זו לצורך הערכת איכות מעון היום נמדדו באמצעות ה-ITERS-R, שהינו כלי אשר פותח במטרה לאפשר הערכת איכות של מסגרות חינוך בהן מתחנכים ילדים ופעוטות בגילאי לידה עד 30 חודשים. ערכי המשתנים המייצגים את המיצב הסוציו-אקונומי של האזור בו ממוקם מעון-היום והמשתנים דמוגרפיים של ההורים לקוחים כולם מתוך הנתונים העדכניים ביותר המפורסמים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: מספר ילדים ממוצע לאישה, גיל נישואין חציוני של האישה, אחוז הגברים שלמדו מעל 12 שנים, אחוז הנשים שלמדו מעל 12 שנים, תושבים בעלי תואר ראשון ומעלה, אחוז היהודים ביישוב, אחוז היהודים ילידי הארץ ביישוב, אחוז הנשים שאינן עובדות, אחוז הגברים שאינם עובדים, העשירון בו נמצאת המשכורת השכיחה ביישוב, שכר שנתי חציוני, קלאסטר סוציו-אקונומי, הכנסה חודשית ממוצעת לנפש סטנדרטית, דירוג הכנסה חודשית ממוצעת לנפש סטנדרטית. במסגרת מחקרים קודמים שנערכו בביה"ס לחינוך נאסף מידע לגבי איכותה של כיתת הפעוטות (בה לומדים ילדים בגילאי 24-16 חודשים) ב-

37 מעונות יום בישראל באמצעות ה- ITERS-R. מתוכם, עבור 26 מעונות נאסף מידע מפורט יותר באופן הבא: ראשית, הועבר שאלון למנהלת המעון באשר למאפייני הטיפול בכיתות המעון (מספר הילדים הלומדים בכל כיתה, הערכת היחס בין מספר המטפלות למספר הילדים וכו'), פרטים חיוניים לגבי המטפלות (לימודים קודמים וניסיון במקצוע) ופרטים לגבי התקשורת בין הבית לבין המעון. שנית, בכל אחד מהמעונות נבחרו באקראי 4 הורים אשר ילדיהם מתחנכים בכיתת הפעוטות והועבר להם שאלון הדומה בעיקרו לשאלון שהועבר למנהלת, אך כלל גם איסוף פרטים אישיים לגביהם, מתוכם נעשה שימוש במחקר הנוכחי בנתונים הבאים, כחלק מן המשתנים הדמוגרפים של ההורים: מספר שנות השכלה ומספר ילדים במשפחה. בהקשר ל-26 המעונות הללו בלבד, נעשה שימוש בנתונים הבאים שנאספו באמצעות השאלונים שהועברו למנהלות המעונות כמשתנים המייצגים את איכות המעון: מס' ילדים בכיתה, מס' מטפלות בכיתה, יחס מטפלת-ילד, דירוג ניסיון של המטפלת הראשית (אחראית כיתה). בהקשר לכל 37 המעונות המשתתפים במחקר, נעשה שימוש במשתנים הבאים כמייצגים את איכות המעון (משתנים אלו הינם למעשה שבעת הפרקים של כלי ה- ITERS-R): מרחב וריהוט, שגרת הטיפול האישי, הקשבה ודיבור, פעילויות, יחסי גומלין, מבנה התכנית, הורים ואנשי צוות - וכן הממוצע הכללי של שבעתם. באמצעות רגרסיה אותרו קשרים בין המשתנים השונים המייצגים את המיצב הסוציו-אקונומי של האזור בו ממוקם המעון ומשתנים דמוגרפיים של ההורים לבין אילו המייצגים את איכות המעון.

ממצאי המחקר מצביעים על קשר בין המיצב הסוציו-אקונומי של האזור בו ממוקם מעון-היום ומשתנים דמוגרפיים של הורי הילדים המתחנכים במעון לבין איכות המעון, כאשר למשתנים: מרחב וריהוט, שגרת טיפול אישית, יחסי גומלין וממוצע מעון כללי נמצאו נבאים מובהקים. כמו כן, נמצאו הבדלים בעוצמת הקשר בין מרכיבי ה- ITERS-R השונים ובין איכות המעון גם לאחר שליטה על מאפיינים סוציו-אקונומיים: מרכיב המרחב וריהוט היה גבוה באופן מובהק ממרכיבי שגרת טיפול אישי, פעילות, מבנה התכנית וכן מרכיב ההורים ואנשי הצוות, בעוד מרכיב שגרת הטיפול האישי היה נמוך באופן מובהק משאר המרכיבים.

ממצאי המחקר מוכיחים כי קשר בין המיצב הסוציו-אקונומי של האזור והמשתנים הדמוגרפיים של ההורים לבין איכות מעון היום גם כשמדובר במעונות יום ציבוריים המופעלים על פי סטנדרטים אחידים בכל רחבי הארץ ואיכותם אמורה להיות זהה. לכן, יש להשקיע במעונות יום הממוקמים באזורים בהם המיצב הסוציו-אקונומי נמוך משאבים רבים יותר (השקעה

דיפרנציאלית) על מנת לצמצם פערים התפתחותיים העלולים להיווצר אצל התינוקות והפעוטות המתחנכים בהם. בנוסף, בשל רמת האיכות הכללית הבינונית שנמצאה במעונות - מומלץ לערוך מחקרים נוספים העוסקים באיכות מעונות-היום ולגבש דרכים בהן ניתן יהיה להעלות את איכות המעון כגון מתן הכשרה ראויה לצוות, ביצוע שוטף של הערכות, והעלאת יוקרת מקצוע המטפלות במעון על מנת "למשוך" לתחום אנשים איכותיים. לחוקרים עתידיים אשר ישתמשו בכלי ה-ITERS-R מומלץ לקחת בחשבון שהציון בסעיף "קבלת פנים\פרידה" עשוי לשקף למעשה את מידת מעורבות ההורים במעון.

בסיכומו של דבר חשוב לציין שתינוקות ופעוטות אשר קיבלו טיפול באיכות גבוהה מגיעים להישגים לימודיים גבוהים יותר, מראים פחות בעיות התנהגות ובעלי יכולת חברתית גבוהה יותר לעומת ילדים שקיבלו טיפול באיכות נמוכה. לכן, יש לדאוג לכך שתינוקות ופעוטות יקבלו טיפול איכותי ללא קשר למיצב הסוציו-אקונומי של האזור בו הם גרים ולמשתנים דמוגרפיים של הוריהם.